

עצות למורה המתחיל

בלהה רובינשטיין: על שירים ומה שביניהם, הוצאת עם-עובד 2004

ניסיוני בהוראת ספרות בבית-הספר התיכון החל בשנת תשכ"א, כשהייתי כבת עשרים, בוגרת תואר ראשון בספרות באוניברסיטה העברית בירושלים. אני זוכרת היטב את תחושת הפאניקה שגרמה לי רשימת היצירות הספרותיות שהיה עלי ללמד בכיתה ט' באותה שנה: אף אחת מהן לא נכללה בקורסים באוניברסיטה וגם לא בקורסים להכשרת מורים דאז, אלא רק במה שלמדתי בעצמי בבית-הספר התיכון. מה עלי לעשות עם היצירות הללו בכיתה? לאן עלי לפנות כדי לקבל עזרה? שאלתי את עצמי. באותה שנה קיבלתי מבלהה רובינשטיין, שהיה לה כבר ותק של כמה שנים בהוראה, מערכי שיעור, שמהם ניסיתי ללמוד איך ללמד. ייתכן מאוד שמצב העניינים באוניברסיטאות ובמחלקות להכשרת מורים השתפר מאז, אך עדיין נראה לי כי מורה מתחיל זקוק לעזרה כבירה ולסאז' לא פחות מרופא או מפסיכולוג בראשית דרכו, וגם מורים מנוסים יכולים היו לקבל עזרה חשובה מהתייעצויות עם עמיתים מומחים ובעלי ניסיון.

מהיכרותי רבת השנים עם הוראת הספרות בבית הספר התיכון התברר לי שהקושי גדול יותר בהוראת שירה, שהיא כמובן סוג ספרותי קשה יותר להבנה ולמגע נפשי.

אמנם, בתי הספר, משרד החינוך והמחלקות להכשרת ולהשתלמות מורים באוניברסיטאות מקיימים מערכי השתלמות מגוונים למורים, אך אלה לא תמיד הולמים את הצורך הספציפי של המורה הנדרש ללמד יצירה מסוימת וגם לא כל מורה יכול להגיע להשתלמות הללו, ואילו ספר אפשר לקרוא בכל מקום ובזמן נוח. בשנות ה-70 וה-80 פרסמו צוותי ספרות באגף לתוכניות לימודים במשרד החינוך שורה של חוברות מצוינות שנועדו למטרה זו: לעזור למורים לספרות בבית הספר התיכון ללמד את היצירות הכלולות בתוכנית הלימודים ולפתח את יכולת הפרשנות של הטקסט הספרותי שלהם ושל תלמידיהם. צוות זה צומצם בשל קיצוצים, ובשוק הופיעו חוברות וספרי הדרכה שונות למורים ותלמידים שנועדו לאותה מטרה, בהוצאות ספרים שונות. רק בשנים האחרונות נאותו הוצאות ספרים רציניות, כמו הקיבוץ המאוחד ועם עובד, לפרסם ספרים מסוג זה. מובן שהוצאות אלה הן בררניות, והן מוציאות לאור רק ספרי הדרכה שרמתם גבוהה, כולל הספר שלפנינו, שיצא השנה בהוצאת עם עובד, כהמשך לקודמו *שירים ומה שביניהם*, א, המוקדש ליל"ג, לביאליק ולטשרניחובסקי. גם הספר שלפנינו מוקדש כולו לשירה, והוא כולל פרשנות על שירים עבריים ומתורגמים לעברית של אורי צבי גרינברג, אברהם שלונסקי, נתן אלתרמן, לאה גולדברג, רחל, דוד פוגל, אברהם חלפי, אמיר גלבע, חיים גורי, נתן יונתן, יהודה עמיחי, נתן זך, דוד אבידן, אריה סיון, דליה רביקוביץ, זלדה, יונה וולך, פרנצ'סקו

חיפוש המידע וכדי לקבל רעיונות שבהם ישתמשו על פי הבנתם ומוגם.

הספר הזה יכול להועיל, כמובן, גם לתלמידים ולסטודנטים, ואף לכל מי שמבקש סיוע בהבנת השירה העברית החדשה.

חמוטל בר-יוסף

מיתוסים זוגיים בחדר הטיפולים

תמר קרון: *אנחנו אדם וחיה - זוגיות, מיתוסים, פסיכולוגיה, הקיבוץ המאוחד, סדרת איש אשה 2004, 262 עמ'*

מסופר על גלגמש שכתב את עלילותיו בחרט אבן. סיפור מסע הגיבור צריך להיחרט ולהיכתב, כי אין זה סיפורו שלו בלבד. המיתוס, לפי הבנתה של פסיכולוגיית המעמקים, הוא לא רק תיאור ההתרחשויות בעולם, אלא גם, ובעיקר, תיאור התרחשויות העולם הנפשי. המיתוס הוא השפה של הלא-מודע הקולקטיבי המתאר את התהוות התודעה ומהלכיה כולה. כי בנפש מתקיים כורח ארכיטיפי למפות את נתיביה ולתת פשר לדרכיה העקלקלות, לקשייה וליעדה הסמוי. המיתוס מספר לנו מי אנחנו, מעניק לנו את עצמנו, את מה שהיינו, ואת מה שנהיה. לכן שוב ושוב האנושות מזכירה לעצמה את המיתוסים הקדומים שלה, כדי להתחדש דרכם, כדי שהאחרית תתעגל אל הראשית. תפקידנו לפענח את המיתוס, כדי שנוכל לדלות מתוכו ולחיות את הווריאציה האישית שלנו.

חקר המיתוסים בתחילת המאה על ידי פרייזר, קרני, אליאדה, גרייבס ואחרים היה תשתית להסברים הפסיכולוגיים שהעניקו יונג ונוימן למיתוסים. ולאמיתו של דבר הם ביססו חלק נכבד של תורתם על האופן שבו המיתוס מתאר את תהליכי הנפש. מן המיתוס למדה תורת הנפש על הנפש. המיתוסים אינם מתארים רק את היווצרות התודעה האנושית לאורך הדורות, אלא גם את התהליך שעובר כל יחיד ויחיד בהתהוותו האישית. לכן המיתוס הוא עבר-הווה-עתיד שהם זמן אחד. הוא מעבר לזמן. "דברים אלה לא אירעו מעולם, ובכל זאת הם קיימים תמיד" - ציטוט זה של סלווטיוס, על האלים והעולם, פותח את ספרו המרהיב של רוברטו קאלאסו על אודות המיתולוגיה היוונית. (נישואי קדמוס והרמוניה - תרגום מאיטלקית: אלון אלטרס. מחברות לספרות 1999). המיתוס עצמו מבקש להיות לנו מורה דרך בסבך עלילת החיים האישיים שלנו, שהיא תמיד הד לעלילה כלל אנושית, אל-אישית, וקיימת תמיד, כהד לתבניות גורל קיימות מראש, כלומר - קיימות תמיד. קאלאסו אומר: "המציאותי זורח בעוצמה כה גדולה רק בשעה שהמציאות נכפלת". והוא מתכוון

פטררקה, ויליאם שקספיר, ויליאם בלייק, יוהאן ולפגאנג גתה, היינריך היינה ואנה אחמטובה - כל אלה יצירות שתוכנית הלימודים לבית הספר התיכון מאפשרת למורים לספרות לבחור לשם הוראה בכיתה ולבחנינות הבגרות.

ד"ר בלהה רובינשטיין, לשעבר מורה לספרות מחוננת בבית ספר התיכון ע"ש אחד העם בפתח-תקה, היתה במשך שנים רבות חברה בצוות לספרות של האגף לתוכניות לימודים, ובמסגרת זו כתבה ספרי הדרכה רבים וקיימה עשרות רבות של השתלמויות מורים, סיימה לימודי תואר שלישי באוניברסיטת בר-אילן, לימדה ספרות באותה אוניברסיטה ופרסמה ספרי מחקר ותרגומים. ההדרכה שהיא מספקת לקוראי הספר היא מאוד אחראית. היא כוללת מידע בסיסי על חיי המשורר ועל התכונות הכלליות שנהוג לייחס לשירתו, מידע על מקומו וחשיבותו בנוף הספרות העברית בזמנו ובהווה, וכן פרשנות תמציתית, נבונה ומאירת עיניים של השירים הכלולים בתוכנית. היא מתייחסת גם לתוכן השיר וגם לצורתו האמנותית, ומסבירה בפשטות ובאופן משכנע את תפקידה של הצורה בשיר ואת משמעותה הפואטית.

הכותבת מתבססת על מגוון רחב של פרשנויות (לרוב המורים פשוט אין זמן ותנאים לעשות את כל עבודת ההכנה הנחוצה הזאת) ועל התבטאויות של הכותבים עצמם. פה ושם יש הצעות מעניינות להוסיף להוראת היצירה גם התבוננות בתמונה או האזנה למוסיקה, מנקודת מוצא המתייחסת לשיר בראש ובראשונה כאל יצירת אמנות. הכותבת מעניקה למורה מתנה חשובה נוספת: רשימת מקורות נוספים שמהם אפשר לקבל מידע ופרשנות על יצירת המשורר הנדון, בתקווה שלא יסתפק בספר הזה אלא ימשיך וירחיב את אופקיו.

הלוואי שהיה לי ספר כזה בשנים בהן הייתי מורה מתחילה! מתעורר אמנם החשש שמא המורה ידקלם בכיתה את הכתוב בספר הזה ובבחנינות הבגרות יקבלו הבוחנים מכל הנבחים את סיכומי הסיכומים של מה שכתוב בספר הזה, אך מורה לספרות שמדקלם מתוך ספרים (אבוי, יש כמה כאלה) - מוטב כבר שידקלם את מה שכתוב בספר הזה ולא באחרים. ואילו המורים הטובים (ויש הרבה מאוד כאלה) ישתמשו בספר הזה כדי לחסוך לעצמם את

אילן בושם

אי המטמון

מיטת נשיקה

עַל הַמָּטָה
בְּסֹדֵין
בְּשָׁר אֶחָד
נִשְׁאַים.

הוא על הגב;
היא מעליו;
עולה יורדת
(כמפרש על
תנן);
שטים.

גופות

נִשְׁכָּב וְנִרְכָּב
נִשָּׁב וְנִיָּצָב
הַמְחַלְקוֹת
שְׁמֵחַלְקוֹת
אוֹתָנוּ
לְגוֹפוֹת
מְפֻלְגוֹת.

שבועיות, ואת הקשיים בדרך השינוי. אין כאן מפתח קסמים ומרשם לתיקון יחסים מהיר, ואין אופטימיות סוחפת של מודעות שתגאל את העולם. ההיפך, גראה שקרון מפוכחת ואינה מצפה לשינוי מהיר. היא משכילה שלא להתפתות להציג את חוכמתה ומיומנותה המיוחדות כמטפלת, שהבנותיה מרפאות, מתקנות ופותרות את קשיי המטופלים. ההיפך, דומה שקרון לוקחת לעצמה את המקום הצנוע השואל, המנחה, המאפשר למטופלים לעשות את עיקר העבודה העצמית באמצעותה.

קרון מתבוננת תמיד בראייה מורכבת ביפוקלית שמזהה את התבנית של נפש האשה ובמקביל את זו של הגבר. יונג מסביר את מורכבות היחסים הזוגיים בעובדה שביחסי כל זוג משתתפות ארבע דמויות: הגבר והיסוד הנשי בנפשו, והאשה והיסוד הגברי בנפשה. כמו כן היחסים הזוגיים והבינאישיים בכלל מבוססים על השלכות של דימויים פנימיים על האדם שמולנו, כשהפער בין הדימוי המושלך על הזולת לבין הזולת כפי שהינו, מחייב עבודת מיון יסודית. במקביל לדרמה בין הגבר והאשה מתקיימת דרמה פנימית בנפשו של כל אחד, מודעת ולא מודעת כאחת. כך גם המיתוס. כמו החלום, הוא מתאר מערכות יחסים שמתקיימות במציאות האנושית (האובייקטיבית) בין דמויות שונות, אבל גם את הדרמה הפנימית (הסובייקטיבית) בנפש כל יחיד בין הדמויות הפנימיות בתוכו (שהם הקולות השונים הדוברים בתוכו). ההכרה המודעת של הדימויים הפנימיים ודגמי המיתוס היא המאפשרת את תהליך ההשתחררות מהם, ואת ראיית הזולת כמו שהוא ולא מבעד צעיפי הדימויים הקדומים. המיתוסים מסייעים לנו להבין את עצמנו, ולנחם אותנו בשייכותנו לגורל הכלל אנושי, אולם הם גם כובלים אותנו, כל עוד הם בלתי מודעים - אז הם כמלכודות חבויות אורבות לפתח. השחרור מכבלי המיתוס - שהוא בחירת הדרך האישית הייחודית שאינה זהה לדרך הכלל אנושית - הוא פתח התקווה.

קרון מספרת סיפורים חשובים ומרתקים שמשלבים את המיתוס העתיק עם הדרמות של חיינו ושל חדר הטיפול, בשפה ידידותית לקורא. הספר פונה לא רק אל הקורא המקצועי - העוסק בפסיכותרפיה, אלא אל כל שוחר תובנות אנושיות, ואל כל מי שרוצה להבין את חיי הזוגיות שלו. ■

בין סיפור המיתוס לסיפור החיים של הזוגות; היא נעה במעגלים חוזרים בין המיתוס לבין הסיפור וחוזר חלילה. בין פיתוח סיפורי ברוח הסופרת שבה, שממלאת את החללים שבסיפור המקראי, לבין תיאור הדיאלוגים החיים של המטופלים השוטחים את טענותיהם, מתווכחים, רבים, צועקים ובוכים, כועסים ואוהבים ולומדים להכיר מחדש זה את זה - בחדר הטיפוליים, ובין התבוננות תיאורטית, שמסייעת לנו להבין את המתרחש מתוך תבניות העומק המיתיות. המהלך הזה של קרון משחזר את התהליך הטיפולי, שבו המטפל שרוי מחד בעיצומן של הדרמות בין הזוגות הבאים לחדרו, ומאידך מקיים את המרחק המקצועי המאפשר לו להתבונן, להבין ולהסביר לעצמו את המתרחש, כדי שיוכל להסביר למטופלים את נקודות הקונפליקט שלהם. המהלך הסיפורי של הספר עצמו מוביל אותנו באופן שמשלב את המיתוס עם החיים בזרימה כה טבעית, עד שאנחנו כמעט שוכחים את מרחק הזמן בין זמן היווצרות המיתוס לפני אלפי שנים לבין הזמן העכשווי. כל מיתוס מבאר את הסיפור הטיפולי שמובא בעקבותיו, כשבו בזמן הסיפור הטיפולי שופך אור על המיתוס ומבאר אותו. כמו שאומר תומס מאן ביוסף ואחיו - אנחנו חיים את המיתוס והוא מפענח אותנו.

הספר אינו מיועד רק למטפלים, אלא לכל קורא שיבקש להבין את צפונות נפשו וזוגיותו שלו, ואת מכשולות חיינו הזוגיים. שהרי לפתח חטאת רובץ, והדגמים המיתיים העתיקים משחזרים עצמם בתוכנו מבלי דעת. האמונה הטיפולית היא שמודעות לעצמנו ולהתנהגותנו היא נקודת המוצא ההכרחית לשינוי. התרפיה היוגיאנית מרחיבה את הבנות המטופל באמצעים סיפוריים, כשהמטפל מספר מיתוס או אגדה שמתארים ומסמלים מערכות יחסים המשמשים הד לחיי המטופל. הסיפור מגיע הישר אל הלב ועוקף את ההבנות הרציונליות ואת ההתנגדויות הרגשיות.

ההבנה הפסיכולוגית של הדגמים המיתולוגיים שמתקיימים בתשתית הקונפליקטים והמצוקות של הזוגות, משרתת את המטפלת שמבינה את המערכת הזוגית שחוטי המיתוס מושכים בחוטיה וממלכדים אותה. ההבנה הזו מנחה את המטפלת בתגובותיה, גם אם לא תמיד תשתף את המטופלים בהבנות אלה. קרון אינה חוסכת מאיתנו את הקשיים הגדולים

להכפלת המציאות המיתית בשפעת גירסאותיו של המיתוס. ונוסיף כאן, שהמציאות של המיתוס נכפלת בגורלו של כל יחיד ויחיד מחדש, בגורלנו שלנו. רבים הם ספרי המיתולוגיה על המדף. העניין הגובר במיתוסים מעשיר אותנו לאחרונה בקבצי מיתוסים מכל העמים בשפע מפתיע ומבורך. הקורא המסור יגלה שמוטיבים רבים, או נכון יותר, כל המוטיבים, חוזרים שוב ושוב במיתולוגיות העמים, כשלכל עם הוואריאציה שלו. משמעות הדבר היא שדגמי היסוד של החשיבה האנושית ודגמי היסוד של הגורל האנושי קיימים בכל מקום ובכל תקופה. אבל בניגוד לספרים שכבר קיימים על המדף, שמספרים את המיתוס, או שמפרשים את המשמעות הפסיכולוגית של המיתוס, ומאפשרים לקורא לזהות את המיתוס בחייו שלו, קרון מביאה את מה שטרם הובא לקורא העברי - את השתקפות המיתוס בחדר הטיפוליים, כשאז מתברר (איך לא שמנו לב לזה עד עכשיו) שהמיתוס תמיד עוסק במערכות יחסים. מתוך המיתוסים היא בוחרת להתמקד בהבט מסוים ומרכזי: ביחסי גבר ואשה. המיתוס העתיק חוזר להיות סיפור מהחיים שמתרחש כאן ועכשיו לנגד עינינו. אנחנו קוראים על הזוגות הבאים לטיפול זוגי ועל הדינמיקה

תמר קרון

אנחנו אדם וחיה
זוגיות, מיתוסים, פסיכולוגיה

הסבוכה של מערכות היחסים ביניהם, שמשחזרת את התסבוכות העתיקות מאז ומעולם, כפי שמספרים לנו המיתוסים. ואיזה מיתוס לא נוגע בעניין הזוגי? זאוס והרה, אורפאוס ואריאדנה, נרקיס ואקו, אודיסאוס ופנלופה, תזאוס ואריאדנה, יאזון ומדיאה, ועוד ועוד. ואצלנו - הרי לכל האבות במקרא היו גם נשים. מכל מקום קרון בוחרת להתמקד במספר מסוים של מיתוסים זוגיים, שהיא למדה לזהות בחדר הטיפוליים, כשהבנת המיתוס מאפשרת לה להבין את התבנית התת קרקעית הבלתי מודעת שמפעילה את הזוגות שהסתבכו בכבליה מבלי דעת. מהמיתולוגיה היוונית היא בוחרת במיתוסים של אמור ופסיכה (מאהבה עיוורת לאהבה בוגרת), פיגמליון וגלתיאה (מטמורפוזה של קשר), אפרודיטה והפייסטוס (משיכה מתוך דחייה). מהמיתולוגיה היהודית את משולשי האהבה של סיפור יעקב, רחל ולאה (פיצול וגעגועים לחיבור) ושל מיכל, דוד ויהונתן (אהבה נידונה למוות) ושל אדם וחיה והנחש. קרון, פסיכולוגית יוגיאנית וסופרת, נעה בקלילות